

УДК 378.1(477):371.83

Катерина ТРИБУЛЬКЕВИЧ,
orcid.org/0000-0002-1907-7011
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
(Миколаїв, Україна) *Tribulkevich@gmail.com*

РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У 2011-2015 РР. НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті здійснено аналіз нормативних документів по організації та діяльності органів студентського самоврядування та практики функціонування досліджуваного явища у вищих навчальних закладах України у період 2011-2015 рр.; визначено організаційно-процесуальні, структурно-змістовні та актуально-визначальні тенденції і закономірності функціонування студентського самоврядування у 2011-2015 рр.

Ключові слова: студентське самоврядування, заклади вищої освіти, органи студентського самоврядування, закономірності студентського самоврядування, тенденції студентського самоврядування.

Kateryna TRYBULKEVYCH,
orcid.org/0000-0002-1907-7011
Doctor of Pedagogical sciences, Assistant professor,
Professor of the Department of social and humanitarian disciplines,
head of the department of social and humanitarian disciplines,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
(Mikolayiv, Ukraine) *Tribulkevich@gmail.com*

DEVELOPMENT OF STUDENT SELF-GOVERNMENT IN 2011-2015 ON THE TERRITORY OF THE UKRAINIAN INDEPENDENT STATE

The article analyzes normative documents on the organization and activities of student self-government bodies and the practice of functioning of the phenomenon under study in higher educational institutions of Ukraine in the period 2011-2015; determined trends and patterns of student self-government in 2011-2015.

Problems of student self-government development in modern conditions were the subject of scientific researches of I. Darmanska, V. Demchuk, Yu. Kraschenko, O. Kulinchenko, N. Liznova, K. Potopa, V. Smerichivska, M. Solovey, R. Sopivnik, O. Tararina, N. Chibisova, L. Sheina.

The period of 2010-2015 was characterized by tendencies: organizational and procedural (increasing attention of the Ministry of Education and Science to the activities of student self-government bodies, modeling educational space on a European basis), structurally-informative (strengthening of student initiative in the field of student self-governance functioning, which was expressed in lawmaking activity of representatives of public organizations and student self-government, activating the advocacy of their rights and freedoms, counteracting corruption), actual no-defining (activation of educational work on with student government leaders, enhancing student self weight in management decisions in higher education).

Student self-government was developed on the basis of the following laws: the optimal form of student self-government for a higher education institution is that chosen by students in a democratic way, and not determined by leadership; Student self-government is effective under conditions of support of youth initiatives by the leadership of a higher educational establishment; the cooperation of students with the administration of a higher educational establishment ensures participation of students in the management of educational institutions on the basis of partnership, mutual assistance and understanding.

An actual problem is the analysis of student self-government development as a way of democratization of the educational process of higher education.

Key words: student self-government, institutions of higher education, student self-government bodies, patterns of student self-government, student self-government trends.

Постановка проблеми. Орієнтація українського суспільства на цінності демократії та гуманізму, прагнення долучитися до європейської спільноти, визначають зміни у діяльності вищих навчальних закладів та увагу до органів студентського самоврядування на різних рівнях.

Аналіз досліджень. Проблеми розвитку студентського самоврядування у сучас-

них умовах були предметом наукових пошуків І. М. Дарманської, В. С. Демчука, Ю. П. Краценка, О. С. Кулінченка, Н. Ю. Лізньової, К. Л. Потопи, В. С. Смерічевської, М. І. Солов'я, Р. В. Сопівника, О. В. Тараріної, Н. Г. Чибісової, Л. О. Шеїної та ін. Однак аналіз стану розвитку студентського самоврядування залишається актуальною вимогою становлення даного феномену.

Мета статті – аналіз нормативних документів щодо організації та діяльності органів студентського самоврядування та практики функціонування досліджуваного явища у вищих навчальних закладах України у період 2011-2015 рр.; визначення тенденцій і закономірностей функціонування студентського самоврядування у 2011-2015 рр.

Виклад основного матеріалу. Концептуальний вимір розвитку освіти позначено оновленою версією доктрини розвитку освіти «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», затвердженої Указом Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 року «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». Здійснений аналіз засвідчує, що і у «Національній доктрині розвитку освіти», і у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» студентське самоврядування не є предметом окремого розгляду. Засобом становлення управлінців автори вважають якісну освітньо-професійну підготовку.

Здійснений аналіз рішень колегії Міністерства освіти і науки у період з 2011 по 2016 рр. засвідчив, що значна увага приділялась патріотичному вихованню дітей та молоді, свідченням чого є затверджена 26.03.2015 № 3–5/2 Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Заслуговує на увагу такий стратегічний для всіх сфер життя документ як Указ Президента «Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020"», де вказані загальні напрями реформування різних галузей, і освітньої у тому числі. 25 вересня 2015 року, спільно з очільниками 193 держав світу Президент України приєднався до нового «Порядку денного для сталого розвитку до 2030 р.», а згодом ухвалили «Платформу дій «Освіта-2030», де освіта визначається запорукою сталого розвитку суспільства та пропагується ідея екологізації. А отже, гносеологічні, природоохоронні цінності та демократичні чесноти проголошуються одним з пріоритетних напрямів державної політики.

Початок 2010-х років позначено студентською законотворчою ініціативою, що знайшла вияв у створенні «Концепції студентського самоврядування» та «Стратегії розвитку органів студентського самоврядування вищих навчальних закладів України на 2011–2021 рр.».

Стратегія розвитку органів студентського самоврядування вищих навчальних закладів України на 2011-2021 рр., складена О. Каюмовою, О. Корнієнком, О. Романцовою, членами Спільки ініціативної молоді, у 2011 році, мала на

меті побудову ефективної системи студентського самоврядування, шляхом об'єднання зусиль громадських активістів, представників влади та студентських лідерів. Найбільш важливі положення даного документу знайшли реалізацію у законі «Про вищу освіту» у редакції 2010 року та в оновленій версії від першого липня 2014 року. Зокрема, утвердження принципів дієвості й виборності органів студентського самоврядування та участь в управлінні вищим навчальним закладом.

Значну державну підтримку мала Концепція розвитку студентського самоврядування в Україні, що надавала методологічне підґрунтя для функціонування студентського самоврядування та знайшла практичну реалізацію в діяльності Національного студентського союзу. А її розробник, Ю. П. Кращенко, узагальнив напрацьований досвід у сфері студентського самоврядування.

1 липня 2014 року Верховною радою України прийнято закон «Про вищу освіту» № 1556–VII. На законодавчому рівні затверджено визначення студентського самоврядування як права і можливості студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні вищим навчальним закладом. У новому законі чітко визначено коло учасників студентського самоврядування, підкреслено право кожного студента бути обраним до органів студентського самоврядування та захищати студентські права. Визначено принципи студентського самоврядування. Закріплена вертикаль влади студентського самоврядування: студентська група – інститут (факультет) – відділення – гуртожиток – вищий навчальний заклад, визначена у «Положенні про державний вищий навчальний заклад», затвердженому Постановою Кабінету міністрів України від 5 вересня 1996 року № 1074, що мало чинність до 2 лютого 2015 року. Дублюються і запропоновані форми устрою студентського самоврядування. Проте у новому законі визначено порядок виборів до представницьких, виконавчих, контрольно-ревізійних органів студентського самоврядування (термін чинності – один рік, усунення з посад за результатами загального таємного голосування, що може бути ініційоване не менш як 10% студентів вищого навчального закладу; перебування на керівних посадах не менш двох термінів поспіль; можливість органів студентського самоврядування набувати статусу громадської організації).

Аналіз повноважень студентського самоврядування, визначених законом «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року, призводить до висновку про їх значне розширення. Безпрецедентним для попе-

редніх років є пункт 8 статті 40, де йдеться про те, що адміністрація вищого навчального закладу не має права втручатися у діяльність органів студентського самоврядування. Тоді як органи студентського самоврядування беруть участь в управлінні вищим навчальним закладом, вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм, розвитку матеріальної бази вищого навчального закладу, розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування. Крім того, керівник вищого навчального закладу зобов'язаний забезпечити належні умови для діяльності органів студентського самоврядування, насамперед матеріальні.

У пункті п'ятому статті 40 також йдеться про право студентів оголошувати акції протесту. Дані тези є революційними у розвитку студентського самоврядування, проте не завжди знаходять практичну реалізацію у вищих навчальних закладах. Положення, що реалізувалось цілковито і повністю, – про представництво студентського самоврядування у вчених радах, ректоратах вищих навчальних закладів.

Аналіз листів Міністерства освіти і науки, адресованих керівникам вищих навчальних закладів, у період з 2010 по 2015 рр., свідчать про зріст уваги представників Міністерства освіти і науки до питань студентського самоврядування у 2015 році.

2010 рік було ознаменовано прийняттям нової редакції закону «Про вищу освіту» у галузі студентського самоврядування, що відразу позначилось на діяльності вищих навчальних закладів. Зокрема, Міністерство освіти і науки вимагало від керівників вищих навчальних закладів враховувати думку представників студентського самоврядування при переведенні, поновленні студентів на навчання на вакантні місця державного замовлення, за умов гласності, забезпечення конкурсних засад, за рейтингом успішності студентів з урахуванням їх соціального статусу; узгоджувати зі студентами питання відрахування (лист Міністерства освіти і науки України «Про переведення на вакантні місця державного замовлення» від 21.01.2010 р. № 1/9–21). Також Міністерство освіти і науки України (лист Міністерства освіти і науки України «Щодо внесення змін до статутів вищих навчальних закладів» від 24.02.2010 р. № 1/9–110) давало директиви стосовно внесення змін до статутів вищих навчальних закладів у зв'язку з прийняттям закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо питань студентського самоврядування» від 19.01.2010 року № 1798 –VI, прийняттям Указів та постанов Кабінету Міністрів України.

У 2012 році Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України листом від 09.02.2012 р. № 4.2-21/369 зобов'язало керівників вищих навчальних закладів розробити положення про студентський гуртожиток, узгоджене з представниками студентського самоврядування та профспілкової організації. Даний факт свідчить про зростання ролі студентського самоврядування в освітньому та позааудиторному процесі життєдіяльності студентів, та про рівнозначну роль профспілкового комітету студентів, характерну для пострадянського періоду.

2013-2014 роки позначено зростанням уваги до розвитку учнівського самоврядування, що є передумовою зміцнення студентського самоврядування.

Здійснений аналіз показав, що у 2010–2014 роках посилилась тенденція просвіти органів студентського самоврядування, свідченням чого є проведення Міжнародних студентських науково-практичних конференцій, сесій європейського молодіжного парламенту (2014 р.) за підтримки Міністерства освіти і науки, Всеукраїнського студентського форуму «Студентське самоврядування: проблеми та перспективи», що відбувся у м. Харкові 11–13 грудня 2015 року. Результатом роботи форуму стало розроблення типового «Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах» (Типове положення, 2015).

У затвердженому студентами документі, порівняно із законом «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року, розширена мета студентського самоврядування, що передбачає не тільки захист прав та інтересів студентів, участь в управлінні вищим навчальним закладом, але і створення можливостей для гармонійного інтелектуального і творчого розвитку студентства, сприяння соціально-громадській активності здобувачів вищої освіти (Типове положення, 2015: 1). Уточнена процедура погодження керівниками вищих навчальних закладів управлінських рішень із представниками студентського самоврядування.

У типовому положенні узагальнено зміст роз'яснювальних листів Міністерства освіти і науки України стосовно реалізації статті 40 «Студентське самоврядування»: від 21.10.2015 № 1/9–498 «Щодо виборів до органів студентського самоврядування вищих навчальних закладів»; від 21.10.2015 № 1/9–496 «Щодо фінансування органів студентського самоврядування»; від 21.10.2015 № 1/9–495 «Щодо погодження рішень органами студентського самоврядування».

У документі чітко розмежовані представницькі органи студентського самоврядування

(студентська конференція, загальні збори студентів) та виконавчі органи (студентська рада, парламент, сенат, уряд, комісії). Визначено не тільки повноваження конференції студентів, як у законі, але і порядок її скликання, включаючи позачергову конференцію; процедуру проведення, прийняття рішень. Визначено виконавчі органи студентського самоврядування, порядок їх виборів, сферу діяльності, процедуру обрання голови, проведення засідань. Окреслено порядок формування комітетів, виборчої комісії, студентського самоврядування на рівні академічних груп, студентських гуртожитків, студентських містечок.

Аналіз типового «Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах» призводить до висновку про його значущість для покращення роботи студентського самоврядування, адже у документі синтезовано роз'яснення, надані Міністерством освіти і науки України стосовно суперечливих аспектів діяльності студентського самоврядування. Однак у положенні відсутнє закріплене законом «Про вищу освіту» право студентів оголошувати акції протесту (ст. 40, п. 5.12), що є дискусійним моментом у становленні студентської демократії.

Не йдеться у положенні й про профспілкові організації, щодо яких у листі МОН від 21.10.2015 № 1/9–495 «Щодо погодження рішень органами студентського самоврядування» наявне уточнення: «профспілкові організації студентів не є органами студентського самоврядування, а тому погодження певних рішень з ними не можна вважати погодженням з органами студентського самоврядування» (Лист МОН України, 2015: 2). У положенні декларується співпраця з представниками різних студентських організацій та об'єднань.

Зростання студентської ініціативи, притаманне для середини другого десятиліття XXI століття, зумовлює посилення тенденції обстоювання студентами своїх прав і свобод, протидії корупції, що знаходить вираження у створенні таких сту-

дентських ініціатив як «ШеваПіл» Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, молодіжна громадська ініціатива «Чисті виші»; проведенні Всеукраїнського форуму студентів «Студенти проти корупції у ВИШах: дієві практики».

Висновки. Аналіз нормативних документів, що стосувались організації та діяльності органів студентського самоврядування та практики функціонування досліджуваного явища у вищих навчальних закладах України призводить до наступних висновків. Період 2010-2015 рр. характеризувався тенденціями: організаційно-процесуальними (зростання уваги Міністерства освіти і науки до діяльності органів студентського самоврядування, моделювання освітнього простору на європейських засадах), структурно-змістовними (посилення студентської ініціативи в галузі функціонування студентського самоврядування, що знайшло вираження у законотворчій діяльності представників громадських організацій та студентського самоврядування, активізації обстоювання своїх прав і свобод, протидії корупції), актуально-визначальними (активізація просвітницької роботи з питань самоврядування зі студентськими лідерами; посилення ваги студентського самоврядування при прийнятті управлінських рішень у вищому навчальному закладі).

Студентське самоврядування розвивалось на основі таких закономірностей: оптимальною формою студентського самоврядування для вищого навчального закладу є така, що обрана студентами у демократичний спосіб, а не визначена керівництвом; студентське самоврядування є дієвим за умов підтримки молодіжних ініціатив керівництвом вищого навчального закладу; співробітництво студентів з адміністрацією вищого навчального закладу забезпечує участь студентів у керівництві навчальними установами на засадах партнерства, взаємодопомоги та розуміння.

Актуальною проблемою є аналіз розвитку студентського самоврядування як шляху демократизації освітньо-виховного процесу вищої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щодо погодження рішень органами студентського самоврядування: Лист МОН України від 21.10.2015 № 1/9–495. Міністерство освіти і науки. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4503>
2. Типове положення про студентське самоврядування у вищому навчальному закладі. Розроблене та затверджене на Всеукраїнському студентському форумі «Студентське самоврядування: проблеми та перспективи», що відбувся у м. Харків 11–13 грудня 2015 року. Міністерство освіти і науки. URL: <http://mon.gov.ua/activity/-education/vishha/studentske-samovryaduvannya/normativni-dokumenty.html>
3. Трибулькевич К. Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917-2010 рр.): монографія. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2016. 454 с.

REFERENCES

1. Lyst MON Ukrainy vid 21.10.2015 № 1/9-495 «Shchodo pohodzhennia rishen orhanamy studentskoho samovriaduvannia». Ministerstvo osvity i nauky. Ofitsiinyi veb-sait [Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 21, 2015, No. 1 / 9-495 "On the approval of decisions by the bodies of student self-government". Ministry of Education and Science. Official website]. <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4503> [in Ukrainian]
2. Typove polozhennia pro studentske samovriaduvannia u vyshchomu navchalnomu zakladi. Rozroblene ta zatverdzhene na Vseukrainskomu studentskomu forumi «Studentske samovriaduvannia : problemy ta perspektyvy», shcho vidbuvsia u m. Kharkiv 11–13 hrudnia 2015 roku. Ministerstvo osvity i nauky. Ofitsiinyi veb-sait [Typical Statute on Student Self-Government at a Higher Educational Institution. Developed and approved at the All-Ukrainian Student Forum "Student Self-Government: Problems and Prospects", held in Kharkiv, December 11-13, 2015. Ministry of Education and Science. Official website]. <http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/studentske-samovryaduvannya/normativni-dokumenti.html> [in Ukrainian]
3. Trybulkevych K.H. Rozvytok studentskoho samovriaduvannia u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (1917-2010 rr.): monohrafiia. [Student Self-Government Development in Higher Educational Institutions of Ukraine (1917-2010). Monography]. Odesa: KUPRINENKO SV, 2016. – 454 p. [in Ukrainian]

Статтю подано до редакції 07.05.2018 р.